

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/2 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/B1342V3SI2Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

Махсус сон

№ S/2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Рахманова Мавлуда Эркин қизи СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ССРГА ХАЛҚЛАРНИ МАЖБУРИЙ КЎЧИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	9-16
Икромжонов Акмалжон Махмуджонович ФАХРУДДИН ЎЗЖАНДИЙ ЯШАГАН ДАВРДА МОВАРОУННАҲР ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ВАЗИЯТ ВА ИЛМ ФАН РИВОЖИ.....	17-25
Холдоров Зоҳиджон Валижон ўғли ТУРКИСТОН ЛЕГИОНИНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ ТАРИХИДАН.....	26-34
Хамидова Дилфуза Улуғбек қизи НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС ИЖОДКОРЛАР НИГОҲИДА.....	34-41
Nag'ashboyev Qazbek Bozorboy uli SULTON RAHMONOV – SAYYORANING ENG KUCHLI ODAMI.....	42-49
Махмудов Махмуд Авазович ЯНГИ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТ ШАРОИТИДА ДЕҲҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ ТАБАҚАЛАШУВИ.....	50-58
Mamatov Bektosh Tolibjon o'g'li YALANGTO'SH VANODIR VA ASHTARXONIY HUKMDORLAR.....	59-66

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Muminova Elnoraxon Abdukarimovna “YASHIL” IQTISODIYOTGA O'TISHNING HORIJY TAJRIBALARI.....	66-75
Файзуллоев Мирсаид Шухратович СОЛИҚ НАЗОРАТИ ТИЗИМИДА КАМЕРАЛ СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИ ЎТКАЗИШ АМАЛИЁТИ ТАҲЛИЛИ.....	76-85
Кахарова Нилуфар Эркинжоновна ОКР МЕТОДОЛОГИЯСИ ХАҚИДА ТУШУНЧА, МАҚСАДИ, АФЗАЛЛИГИ, ЖАРАЁНДАН КУТИЛАДИГАН НАТИЖАЛАР.....	86-91
Насруллоев Ҳаётжон Хабибуллоевич СОЛИҚ МАЪМУРЧИЛИГИГА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ОРҚАЛИ СОЛИҚ БАЗАСИНИ КЕНГАЙТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.....	92-99
Rahmonov Mirvoxid Rajabovich HUDUDNING INVESTISION JOZIBADORLIGI OMILLARINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	100-107
Насруллоев Ҳикматулло Хабибуллоевич ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЖАДАЛЛАШТИРИШ УЧУН ЗАМОНАВИЙ РАҚАМЛИ ЕЧИМЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	108-115
Тоштемиров Шохруҳ Тошпўлатович ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ КАПИТАЛ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВНИНГ АҲАМИЯТИ.....	116-120

Насимов Равшанжон Азимович МАМЛАКАТИМИЗДА СОЛИҚ ЮКИНИНГ СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИРИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	121-130
Nabieva Nilufar Muratovna MARKETING AUDIT AND ITS IMPACT ON IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF THE COMPANY.....	131-139
Отамуродов Нуриддин Нажмиддинович КИЧИК ВА ЎРТА БИЗНЕС ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ COVID-19 ИНҚИРОЗ ДАВРИДА УЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚҚА ТОРТИШ МАСАЛАЛАРИ	140-148
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li TO'G'RIDAN – TO'G'RI HORIJYIY INVESTITISYALARNI JALB QILISHDA MAMLAKAT XATARLARINI KAMAYTIRISH.....	149-155
Yusupov Farruxbek Farxodovich O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ MA'MURCHILIGIDA SOLIQ TO'LOVCHILARGA XIZMAT KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	156-162
Kunduzova Kumrixon Ibragimovna KICHIK BIZNES KORXONALARIDA MOLIYAVIY REJALASHTIRISH VA BYUDJETLASHTIRISHNING XUSUSIYATLARI	163-172
Зиёдинова Нилуфар Зариф қизи ИНВЕСТИЦИОН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШДА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТЛАРНИНГ ЎРНИ	173-179
Насимджанов Юнусжон Зоҳидович МАМЛАКАТИМИЗ ҲУДУДЛАРДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТОВАР ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ ЕР СОЛИҒИ МАЪМУРЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	180-187
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
Ҳакимов Акмалжон Мирзағаниевич ЦИВИЛИЗАЦИЯ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ГНОСЕОЛОГИК МОҲИЯТИ	188-192
Холмирзаев Нодиржон Низомжонович УРБАНИЗАЦИЯ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ СИЁСАТИ ВА УНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	193-198
Voboqulov Abror Abdug'ani o'g'li “OPEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE GPT” TIL MODELINING FALSAFIY Tahlili	199-204
Ялгашев Бунёд Махмудович САМАРҚАНД ВОҲАСИ ЭТНИК ГУРУҲЛАРИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ ВА УЛАРНИНГ ЯШАШ ТАРЗИ	205-213
Safarov Maqsudali ABU BAKR AR-ROZIYNING “TIBBI RUHONIY” (RUH TIBBIYOTI) ASARIDA G‘AZABNI VA INSONNING O‘Z KAMCHILLIKLARINI BARTARAF QILISH HAQIDA MULOHAZALAR	214-219
Сохибова Лола Жонибоевна ШАХС МАДАНИЙ САВИЯСИ – МАДАНИЙ РИВОЖЛАНГАНЛИК ИФОДАСИ	220-224

Адашова Махсума Махмудбоевна
ИМОМ АБУ МАНСУР МОТУРИДИЙ ВА МОТУРИДИЙЛИК ТАЪЛИМОТИ – ДУНЁ
ОЛИМЛАРИ НИГОҲИДА.....225-231

Mukhammediyarova Akhmaral
PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF NOOSPHERIC DEVELOPMENT IN THE
ECOLOGICAL AND GLOBAL SECURITY SYSTEM.....232-239

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Tilovov Ozod, Isoqulova Gulxon
FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA SONLARNING QO‘LLANILISHI VA ULARNING RAMZIY
MA‘NOLARI.....240-245

Surmilova Elena
GENDER STUDIES IN LINGUISTICS AND THEIR APPLICATION IN ENGLISH LANGUAGE
TEACHING 246-252

Олимова Дилафрузхон Бахтиёржон қизи
ТИЛШУНОСЛИҚДА БАҲО КАТЕГОРИЯСИ ВА УНИНГ ЎРГАНИЛИШИ 253-257

Djurayev Dilshod Mamadiyarovich, Radjabova Madinabonu Raimovna
XITOIY TILI GRAMMATIKASIDAGI “NATIJA TO‘LIQLOVCHISI (结果补语)” 258-262

Azzamov Yusufjon Radjaboy o‘g‘li, Jo‘rayeva Xayriniso Shavkat qizi
EKOJURNALISTIKANING QO‘LLANILISH KATEGORIYALARI 263-268

Fillipova Olga Igorevna
CONVERGENCE OF STYLISTIC DEVICES AS A CATEGORY OF REDUNDANCY.....269-278

Ismoilova Dilorom Rustamjon kizi
LEXICAL UNITS OF THE SEMANTIC FIELD “MURDER” 279-285

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Ильясов Баходир Ильясович
ELEKTRON DAVLAT XIZMATLARINI KO‘RSATISHNING TASHKILY-HUQUQIY MEKANIZMI VA
UNING RIVOJLANISH YO‘LLARI 286-293

Чориева Хуршидабону Хуррам қизи
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛАР ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИНИНГ
ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДА ИШТИРОКИ 294-299

Хаётов Анвар Хусанович
ХАЛҚАРО ОЛИМПИА ҚЎМИТАСИНИНГ МУХТОР МАҚОМИ ВА ТУРЛИ ҲУҚУҚ
СУБЪЕКТЛАРИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИ 300-307

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Журабекова Хабиба Мадаминовна
РЕЧЕВАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ 308-315

Tursunova Aziza Xoshimovna WEB TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BILIMNI NAZORAT QILUVCHI DIDAKTIK VOSITALAR YARATISH USULLARI	316-321
Oblanazarov Faxriddin Asadovich FUTBOLCHILARNI TAYYORLASHDA TA'LIM VA MASHG'ULOTNING ASOSIY QONUN- QOIDALARINI AMALGA OSHIRISH	322-329
Isroilova Dildora Muxtarovna, Solijonova Dildora Ulugbekovna IJTIMOIY-SIYOSIY MATNLAR TARJIMASINI O'QITISHDA LINGVOMADANIY OMILLARNING O'RNI	330-335
Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li MAKTAB O'QUVCHILARI HUQUQIY TA'LIM – TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH BORASIDA OLIB BORILGAN TAJRIBA SINOV ISHLARI NATIJALARINING PEDAGOGIK TAHLILI	336-342
Jurayev Bobomurod Tojiyevich SHARQDA PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAYDONGA KELISHI VA RIVOJLANISHI	343-350

10.00.00- Филология фанлари

Tilovov Ozod

SamDCHTI, Sharq tillari fakulteti
Yaqin sharq tillari kafedrası
o'qituvchisi

Isoqulova Gulxon

SamDCHTI, Sharq tillari fakulteti,
filologiya va tillarni o'qitish:
Xitoy tili yo'nalishi

FRAZEOLIGIK BIRLIKLARDA SONLARNING QO'LLANILISHI VA ULARNING RAMZIY MA'NOLARI

Anotatsiya. Jamiyat rivojlanishi bilan raqamlar asta-sekin yashirin (boshqa) ma'no kasb etib, ularning madaniy xususiyatlarini aks ettira boshladi. Bu hodisa turli davrlarning ijtimoiy kelib chiqishining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Xitoy tilida sonli frazeologik birliklar juda ko'p. Ushbu maqolada Xitoy raqamlar madaniyatining ifoda shakllari, shuningdek, uning shakllanishi va rivojlanishi sabablari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: raqamlar madaniyati; ifoda va qiymat; paydo bo'lish sabablari; rivojlanish.

Тиловов Озод

СамГИИЯ,
факультет Восточных языков,
преподаватель кафедры
Ближневосточных языков

Исокулова Гульхан

СамГИИЯ,
факультет Восточных языков,
филологии и преподавания
иностранных языков:
Специальность китайский язык

УПОТРЕБЛЕНИЕ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ ВО ФРАЗЕОЛОГИЗМАХ И ИХ СИМВОЛИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Аннотация: С развитием общества числа постепенно начали обретать скрытый (иной) смысл, отражая их культурные особенности. Это явление оказало огромное влияние на формирование социального фона разных периодов. В китайском языке существует очень много фразеологизмов с числительными. В этой статье рассматриваются формы выражения китайской культуры чисел, коннотация этой культуры, а также причины её формирования и развития.

Ключевые слова: культура чисел; выражение и значение; причины возникновения; развитие.

Tilovov Ozod SamSIFL, Faculty of Oriental Languages,
teacher of the Department of
Middle Eastern Languages**Isokulova Gulkhan**SamSIFL, Faculty of Oriental Languages,
Philology and Language Teaching:
Chinese language major

USE OF NUMBERS IN PHRASEOLOGICAL UNITS AND THEIR SYMBOLIC MEANINGS

Annotation: The development of society and the continuous progress of human civilization have made number symbols gradually evolve into unique cultural systems of different nationalities and different regions. Such phenomenon helps different cultures. There are a large number of numerals in Chinese. Numerals are everywhere in communication. This article explains the manifestation and meaning of Chinese number culture, the reasons for its emergence, and the development of number culture.

Key words: digital culture, expression and meaning, causes, development.

DOI: <https://doi.org/10.47390/B1342V3SI2Y2023N31>

Kirish

Xitoy madaniyatida raqamlar daslab hisoblash uchun ishlatilgan bo'lib hech qanday sehirli kuchga ega bo'lmagan. Biroq, tarixan raqamlarni idrok etish ancha rivojlandi va raqamlar madaniy ma'noga ega bo'ldi. Qadimda xitoy odatlariga ko'ra, odamlar, "bir" "uch" "besh" "yeti" "to'qqiz" kabi sonlardan ehtiyotkorlik bilan foydalanishgan.

Muhokama va natijalar

Xitoy tilidan olingan “单” so'zi “单数” so'zidan olingan bo'lib toq son degan ma'noni anglatib, “孤单” “yolg'iz” degan ma'noni anglatadi. Biroq, ba'zi Xitoy bayramlari toq sonli kunlarga to'g'ri keladi. Masalan: Xitoy Yangi yili (birinchi oyning birinchi kuni), Chiroqlar festivali (birinchi oyning 15-kuni), Ajdaho qayiqqlar festivali (mayning 5-kuni), Qixi festivali-Xitoy sevishganlar kuni (iyulning 7-kuni), Qo'sh to'qqiz festivali (sentabrning 9-kuni). O'zgarishlar kitobida (I Ching) har bir raqamlar o'ziga xos ma'nolarga ega: bir raqami - “ Yuqori boshlanish” , ikki raqami -“ Ikkinchi boshlanish” (osmon va yer, in va yan hamma narsaning qarama-qarshisi sifatida), uch - “ uchinchi boshlanish” (inson, osmon va yer) , to'rt- “to'rt element” , besh- “ besh element: metal, yog'och, suv, olov, yer”, olti- “olti element: zenith, nadir va to'rt asosiy nuqta” sakkizta – “sakkiz trigram”, to'qqizta – “to'qqiz yulduz” va o'nta – “samoviy sikl”. “Besh element va sakkiz trigram”, “Ikki element to'rt elementni keltirib chiqaradi”, “Yin va Yang va oltita zarb”, “Oltita eng yuqori axloqiy me'yorlar tizimi”, “Qixijie”, “Yetti” kabi iboralar: qaytish uchun kunlar”, “Dunyoning sakkiz yo'nalishi”, “Janing to'qqiz quyoshi”, “O'nta halokatli gunoh”, “O'n ikki yer shoxlari”, “Burj belgilari”, “O'ttiz oltita taktika”, “Etmish ikki hunarmandchilik” va boshqalar xitoy mifologiyasi bilan bog'lanib, o'ziga xos falsafiy ma'noni o'z ichiga oladi [1, b. 4].

Xitoy tilida ustunlik qiymati birlikka tayinlangan, masalan, 一马当先 - oldinda bo'lmoq, 一步登天等 - bir qadam bilan osmonga ko'tarilish (bir zumda muvaffaqiyat qozonish). "Ikki" raqami farovonlik va juftlikni anglatadi, masalan, 智勇双全 - zukkolik va jasoratga ega bo'lmoq, 成双成对 - er-xotin, juftlik bo'lmoq, 好事成双 - omad juft bo'ladi (qanchalik omadli, juda omadli), 双喜临门 - uyda ikki baravar quvonch va hokazo. Konfutsiylik, daosizm va buddizmning falsafiy g'oyalari Xitoy madaniyatidagi raqamlarning ramziylikiga katta ta'sir ko'rsatdi. Xitoy tilidagi raqamlar qadimgi Xitoy ta'limotlari bilan bog'liq bo'lib Lao Tszzining «Dao De Ching» risolasida shunday deyiladi: «Dao bir tug'adi, biri ikki tug'adi, ikkitadan uch tug'adi, uchta narsa butun ko'p narsani tug'adi». Dunyodagi hamma narsa "uchlik" dan keladi, deb ishoniladi [2, p. 245]. Konfutsiy aytdi: "Yurayotgan uch kishidan, albatta, biror narsa o'rganishingiz mumkin bo'lgan biri bo'ladi (har doim o'rganish uchun kimdir bor)." Biroq, xitoyliklar uch raqamdan qochishlari mumkin bo'lgan holatlar mavjud, chunki "三" (uch) belgisi "散" (parchalanish) belgisining omofonidir. "三只手" (uch qo'l bo'lib) - bu ibora xitoy tilida "mayda o'g'ri, cho'ntak" degan ma'noni anglatadi. "To'rt" raqami to'rtta asosiy nuqta bilan bog'liq bo'lib, u barqarorlik va barqarorlikning ramzi hisoblanadi. "四平八稳" iborasi xitoyliklar insonda haqiqatan ham qadrlaydigan barqarorlik va ishonchlilikni anglatadi. "四世同堂" iborasi to'rt avlodning bir oilada birga yashashini bildiradi. Aloqa yo'llarining keng tarmog'i ("四通八达") va yangi hududlarni qamrab olish imkoniyati - "四面八方" shahar uchun muhim ahamiyatga ega. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, zamonaviy xitoyliklar "to'rt" raqamini yoqtirmaydilar, garchi u juft bo'lsa ham, chunki xitoy tilida bu "o'lim" so'zi bilan uyg'undur. "Besh" - Xitoy madaniyatida sehrli va mavhum raqam. "五颜六色" - barcha ranglar bilan porlab turadigan, "五光十色" - rang-barang, kamalakning barcha ranglari bilan porlab turadigan, ko'p rangli. "Besh" Xitoy madaniyatining asosiy raqamlaridan biridir. Xitoy kontseptsiyasiga ko'ra, dunyo beshta asosiy elementdan iborat: yog'och, olov, tuproq, metall va suv; osmonda bu besh element beshta samoviy jismga (sayyoralarga) to'g'ri keladi: yog'och Yupiterga (木星), olov Marsga (火星), Yer-Saturnga (土星), metall Veneraga (金星), suv Merkuriyga (水星) mos keladi. Beshta fazilat: 仁 (insoniyat), 义 (adolat), 礼 (odob), 智 (donolik), 信 (sodiqlik); Beshta asosiy yo'nalish mavjud - sharq, janub, markaz, g'arbiy va shimol. "Olti" raqami xitoyliklar uchun eng baxtli va xayrli raqamdir: 六六大顺 - Sizga eng yaxshi tilaklarimni tilayman; 六畜兴旺 - Uy xo'jaligi gullab-yashnamoqda. Qingacha bo'lgan davrda konfutsiylikning oltita kanonik kitoblari yaratilgan bo'lib, ularning umumiy nomi "六经" yoki "六艺" ("Olti kitob"). "Yetti" tartibsizlik va tasodifiylik ma'nosiga ega. 七窍生烟 - yetti teshikdan oqib chiquvchi tutun (g'azablanmoq), 乱七八糟 - tartibsizlik. Odamlarning "sakkiz" raqamiga mehr qo'yishi kanton tilidan kelib chiqadi, chunki kanton tilidagi "sakkiz" raqami va "发" (fa) belgisi o'xshash talaffuzga ega. Tailand tilidagi 168 raqami - "一路发" (boylik yo'lida, har doim boy), 888 raqami esa boyib ketish degan ma'noni anglatuvchi "发发发". Xitoy tilida "8" va "发" omonimdir, shuning uchun xitoyliklarning ommaviy ongida "8" soni o'ziga xos xususiyatlarga ega. "腊八粥" - bayramona

guruch va loviya bo'tqasi, "八音" - sakkiz xil musiqa asboblari, "生辰八字" - 8 belgidan iborat munajjimlar bashorati. Qadimgi Xitoyda "to'qqiz" raqami eng yuqori va muqaddas raqam hisoblangan. "To'qqiz" raqami "九" (uzoq umr, abadiy) belgisining omofonidir va abadiylik bilan bog'liq. Qadimgi xitoyliklar nuqtai nazaridan, "to'qqiz" raqami oxirgi raqamdir. Dastlab "to'qqiz" ieroglifi ajdaho (yoki ilon) shaklida tasvirlangan va "ma'naviyat" va "zodagonlik" timsoli bo'lgan. Osmonda to'qqizta osmon (to'qqiz qism yoki osmon sferasi bo'lingan qatlam) va yerda to'qqizta orol (umumiy toshqindan keyin hosil bo'lgan) mavjud va imperator libosi "九龙袍" (ajdaho naqshli imperatorning tantanali libosi) deb ataladi. To'qqiz, shuningdek, imperator qo'l ostidagi boshliqlarga murojaat qilish uchun ham ishlatilgan, masalan, "九五之尊" - imperator taxti, imperator pozitsiyasi. Xitoyda "999 atirgul" deb nomlangan qo'shiq bor, unda to'qqizta abadiy sevgi ramzi hisoblanadi. Pekindagi Taqiqlangan shaharda to'qqizta darvoza va 999 xona bor, bu xitoyliklar bu raqamni juda yaxshi ko'rishganini ko'rsatadi. "O'n" belgisida xitoyliklar mukammallik va yaxlitlikni ko'rishadi: "十分" - juda ko'p, "十拿九稳" - aniq, "十全十美" - to'liq va nuqsonsiz.

Xitoyda raqamli simvolizm madaniyatining paydo bo'lishining asosiy sabablari. Xitoy tilining fonetik xususiyatlari. Xitoycha bo'g'inlar bosh va oxirgi harflardan iborat. Hammasi bo'lib 21 ta bosh harf va 39 ta yakuniy harf mavjud bo'lib, ular bo'g'inlarga birlashtirilgan (jami 410 bo'g'in). Kundalik hayotning qulayligi uchun 3500 ta eng ko'p ishlatiladigan ierogliflarni bilish kifoya. Ushbu chastotali belgilar ushbu 410 bo'g'indan tuzilgan, shuning uchun xitoy tilida juda ko'p omofonlar mavjud. Xitoy tilida 0 dan 9 gacha raqamlar bilan bir xil talaffuz qilinadigan bir nechta bir bo'g'inli so'zlar mavjud, shuning uchun xitoy raqamlari boy ma'noga ega. Masalan, "零" (nol) va "灵" (jon) undosh, "一" (bir) so'zlashuv tilida "yāo" deb talaffuz qilinadi va "要" (xohlayman), "二" (ikki) modal fe'li bilan undosh bo'ladi.) "爱" (sevgi) fe'li, "八" (sakkiz) fe'li "发" belgisi bilan undosh bo'lib, "九" (to'qqiz) "久" (uzun, abadiy) 、"酒" (alkogol) kabi jaranglaydi. Raqamlar madaniyati xitoy tilining barcha sohalariga kirib bordi. Ijtimoiy tarmoqlar paydo bo'lgandan so'ng, foydalanuvchilar raqamlarning bilvosita ma'nosidan faol foydalana boshladilar. "八八六" (sakkiz sakkiz olti) iborasi "拜拜喽" (hozircha), "九四九四" (to'qqiz-to'rt. to'qqiz-to'rt) iborasi "就是就是" (ya'ni, to'g'ridan-to'g'ri) ma'nosini bildiradi. Milliy mentalitetning xususiyatlari. Xitoy tarixida urushlar, toshqinlar va qurg'oqchiliklar ko'p bo'lgan. Bu muayyan tamoyillarning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Xitoy xalqi urush, ocharchilik va kasallik uchun emas, tinchlik, baxt va farovonlik uchun intiladi. Muloqotning barcha sohalarida "noxushlik va muvaffaqiyatsizlikdan qochish" tamoyili kuzatiladi [3, p. 166-169]. Xitoy raqamlar madaniyati assotsiativ psixologiyaga asoslanadi ya'ni, xitoy tilining fonetik xususiyatidan kelib chiqib, salbiy emas, balki ijobiy ma'noga ega bo'lgan raqamlar ustunlik qiladi. Telefon raqamida yoki mashina raqamida sakkiz raqamining bo'lishi juda obro'li edi. Biroq, hech kim avtomobil raqamida to'rtta bo'lishni xohlamaydi, chunki bu o'lim bilan bog'liq. Xitoyliklar odatda juft raqamlarni yaxshi ko'radilar, chunki ular "simmetriya" va "uyg'unlik" ma'nolariga ega. Xitoyliklarning fikriga ko'ra, bizning dunyomizdagi hamma narsa shu naqsh bo'yicha rivojlanadi: "bir ikkiga, ikkitasi to'rtga va to'rt sakkizga aylanadi", shuning uchun hatto raqamlar ijobiy ma'noga ega. Ushbu mavzuni tahlil qilib, quyidagi fikrga kelishimiz mumkin: odamlarning juft raqamlarga ijobiy munosabati

psixologik omil bilan belgilanadi. Sog'lom odamning tanasi va yuzi simmetrikdir, shuning uchun simmetriya estetik idrok etiladi. Erkak va ayolning birlashishidan tortib, butun jamiyatgacha "omad yolg'iz kelmaydi" deya xitoyliklar omadga intilishadi. Kichkina xonadan boshlab, ulkan bino bilan tugaydigan odamlar barcha narsalarni nosimmetrik tarzda joylashtirishga moyildirlar. Bu juft sonlar madaniyatining psixologik omilidir.

An'anaviy madaniyatning kirib borishi (integratsiyasi): O'zgarishlar kitobi va Xitoyning sanoq tizimi (suanpan) odamlarning kundalik hayotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Hisoblashning ma'lum bir usuli ishlab chiqilgandan so'ng qadimgi Xitoy abakusi qat'iy qiymatga ega bo'ldi. Qadim zamonlarda birdan o'ngacha bo'lgan raqamlar alohida falsafiy va hatto mistik ma'noga ega edi. Dialektikada "yakkalikning ikkiga bo'linishi" nazariyasi mavjud bo'lib, natijada "In va Yan", kvadrat va doira, yuqori va pastki, toq va juft va boshqalar kabi "qarama-qarshiliklar kurashi" mavjud ekanligiga ishonishar edi. "Uch" raqami muqaddas ma'noga ega bo'ldi. "Bir" osmonni, "ikki" yerni, "uch" esa osmon, yer va bu dunyodagi barcha odamlarni anglatadi. Xitoyda raqamli madaniyatning rivojlanishi: Vaqt o'tishi bilan odamlarning ijtimoiy hayoti o'zgardi. Yillar davomida raqamlar madaniyati ham o'zgardi. Mashhur xitoy tilshunosi Chjan Qingchang o'zining "15 ta xitoy raqami" maqolasida xitoyliklar raqamlar bilan ifodalangan iboralarni qo'llashni to'xtatmaganliklarini va endi bu faqat afzallik masalasi ekanini yozgan. [4, s. 57] Masalan, "8-mart" dastlab Xalqaro xotin-qizlar kuni bo'lgan va keyinchalik Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari davridagi yaponcha takrorlanuvchi Arisaka 38 (三八式) - toifa miltiqning nomiga aylangan.

Shu bilan birga, Gonkong va Tayvanda bu raqam la'nat kabi eshitiladi. Gonkong va Tayvan teledasturlarining ko'payishi bilan bu so'z materik Xitoyda ham modaga aylandi va hozir ko'p gapiradigan odamga nisbatan qo'llaniladi. Yana bir misol - etti va sakkizinchi raqamlar. "七上八下" (chalkash) iborasi (yetti yuqoriga, sakkiz pastga) "etti" va "sakkiz" raqamlarini o'z ichiga oladi. Dastlab, xitoy tilidagi "sakkiz" so'zining omofoni "otish" (fa发) fe'li bo'lib, sakkizni baxtli raqamga aylantirgan. Biroq, bu iborada u asl ma'nosini yo'qotdi. "七七八八" (aralash) iborasi (yetti etti sakkiz sakkiz) boshqa nutq oqimiga o'xshash ma'noga ega bo'lgan "零零碎碎" (kichik, bo'laklangan). Dastlab, xitoyliklar yetti raqamiga salbiy munosabatda bo'lishgan, chunki, birinchidan, u "g'alati", ikkinchidan "gaz" so'zining omofoni (气qi) bo'lgan. Biroq, jamoat hayotidagi o'zgarishlar bilan "etti" boshqa ma'noga ega bo'ladi. "Yetti" so'zi "birgalikda" va "sezilarli o'sish" iboralarini tashkil etuvchi "起" so'zi bilan bir xil tovushga ega, shuning uchun biznes bilan bog'liq odamlar bu raqamni juda yaxshi ko'radilar. "Ikki" juft raqam bo'lib, dastlab omadli deb hisoblangan. Xitoyliklar "omad juft bo'ladi", "uyda ikki baravar quvonch" deyishadi. Biroq, boshqa tomondan, bu raqam bilan salbiy ma'noga ega bo'lgan iboralar ham mavjud, masalan, "250" raqami "ahmoq ahmoq" so'ziga o'xshaydi. Yana bir ibora "二把刀" (ikkinchi pichoq) "havaskor, choynak", "o'z ishini tushunmaydigan odam degan" ma'noni anglatadi. Bema'ni gaplarni gapiradigan va doimiy ravishda ichadigan dangasa odamni tasvirlaydigan xitoycha iborasida "ikki" raqami ham mavjud. Yana bir ibora: "To'g'ri martabasiz odamlar", "ikkinchi o'g'il", shuningdek "ikki" raqami - arziyas narsalar ustida bahslashishni yaxshi ko'radigan o'jar, qattiqqo'l odamni tavsiflaydi. Yaqinda "ikki" raqami boshqa ma'noga ega bo'ldi: endi ular vaziyatni tushunmaydigan, uning ko'lamini ko'rmaydigan, noto'g'ri ish tutadigan, oqibatlarini oldindan ko'ra olmaydigan odam haqida aytishadi ishlatiladigan bo'ldi.

Xulosa

Xitoy raqamlari jamiyat rivojlanishi bilan o'zgarib turadigan boy madaniyat va ma'noni o'z ichiga oladi. Bu fakt katta amaliy ahamiyatga ega. Avvalo, ma'lum raqamlarga ustunlik berish Xitoyda ma'lum bir davrda odamlarning psixologiyasini aks ettirishi mumkin. Suhbat paytida yoki, aytaylik, savdo bitimini tuzishda, agar siz raqamlarning yashirin ma'nosini bilsangiz, suhbatdoshning joylashgan joyiga erishishingiz mumkin. Ikkinchidan, Xitoy-O'zbekiston hamkorligining rivojlanishi bilan madaniyatlararo muloqotga ehtiyoj ortdi. Ushbu sohadagi tadqiqotlar xitoylik o'quvchilarga raqamlar madaniyatini tushunishga va til muloqotidagi to'siqlarni yengishga yordam beradi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. 秦颖·周易·新疆人民出版社·新世纪出版社·2002. 共302页·第4页
2. 《老子·道德经》·中国华侨出版社·2017, 共532页·第245页
3. 王希杰:《修辞学通论》·南京大学出版社·1996年, 第166~169页。
4. 张清常:“汉语的15个数字”《语言教学与研究》·1990年, 第4期。共160页·第54-82

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES Special Issue

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).